

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Alena Machová

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra sociální patologie a prevence

Rizikové chování žáků na základní škole

Bakalářská práce

Autor: Alena Machová

Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Vedoucí práce: PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Alena Machová

Studium: P1375

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Název bakalářské práce: Rizikové chování žáků na základní škole

Název bakalářské práce AJ: Risk behaviour of pupils at elementary school

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce pojednává o rizikovém chování, které se vyskytuje ve škole. Teoretická východiska popisují tyto rizikové jevy, dále pak rozebírají šikanu, agresi a vztahy ve třídě. V empirickém šetření jsou pomocí dotazníků zkoumány názory žáků na šikanu, jejich postoj k agresivnímu chování spolužáků a vztahů v kolektivu třídy. V závěru tato práce shrnuje poznatky získané z dotazníků a navrhuje možnou prevenci těchto rizikových jevů.

Zvolená metoda: dotazník

JEDLIČKA, Richard; KOŤA Jaroslav. Aktuální problémy výchovy: analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. 167 s. ISBN 80-7184-555-8.

BENDL, Stanislav. Prevence a řešení šikany ve škole. 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2003. 197 s.

ISBN 80-86642-08-9. ČERMÁK, Ivo. Lidská agrese a její souvislosti. 1. vyd. Ždár nad Sázavou:

Fakta, 1998. 204 s. ISBN 80-902-6141-8. JEDLIČKA, R. Výchovné problémy se žáky. 1. vyd. Praha:

Portál, 2011. 248 s. ISBN 978-80-7367-788-6.

Garantující pracoviště: Katedra sociální patologie a sociologie,

Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Oponent: PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 12.2.2015

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval všem, kteří mi jakýmkoliv způsobem pomáhali při vypracování této práce. Největší díky patří vedoucímu práce panu PhDr. Václav Bělík, Ph.D. za podporu, cenné rady, podněty a hlavně za trpělivost a ochotu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce pana PhDr. Václava Bělíka, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 29. dubna 2016

Podpis:

Anotace

MACHOVÁ, Alena. Rizikové chování žáků na základní škole. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 52 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá rizikovým chováním a díky velkému množství těchto forem, se zaměřuje úzce pouze na agresivní chování a šikanu. U agresivního chování popisuje vztah mezi agresí a emocemi a jak zvládat agresi. U šikany popisuje druhy, formy a motivy a všímá si šikany ve školním prostředí.. Pojednává o prevenci rizikového chování, o typech primární prevence a popisuje preventivní programy na základní škole. Dále uvádí různá speciální pracoviště, která se touto problematikou zabývají. Součástí bakalářské práce je výzkumná sonda, jejímž hlavním cílem je zjistit výskyt šikany a rizikového chování, které také ovlivňují různé poruchy chování učení. Výzkumná sonda je realizována formou písemného dotazování a rozhovoru. Jsou stanoveny tři hypotézy, které jsou ověřovány v dotazníkovém šetření. V závěru práce jsou zhodnoceny výsledky šetření a celkové shrnutí této práce.

Klíčová slova: Pojem rizikové chování, šikana, agrese, prevence, Metodické doporučení MŠMT k primární prevenci, školní metodik prevence, Minimální preventivní program, pedagogicko-psychologické poradny

Annotation

MACHOVÁ, Alena. Risk behaviour of pupils at elementary school. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 52 p. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis on the theme „Risk behaviour of pupils at elementary school" deals with risk behaviour and thanks to wide range of these forms of this behaviour it only specifically deals with chicanery and aggressiveness. About aggressiveness it describes connection between aggressiveness and emotions and how to deal with it. Next it describes types of chicanery forms and motives and it talks about chicanery at school. It discusses prevention of risk behaviour, types of the primary prevention and prevention programmes at elementary schools. It also mentions different special workplaces dealing with these problems. In the practical part the research is made about presentation of chicanery and risk behaviour that are also influenced by different types of behavioural and learning disturbance. This research is made by written questionnaires and a personal interview. There are three hypotheses that are verified in the questionnaire. In the conclusion the results of the research are evaluated and summarized.

Keywords: Forms of risky behaviour, chicanery, aggressiveness, prevention, Methodical recommendation of Ministry of education youth and sports, School Methodist of Prevention, Minimum Preventive Program, pedagogical and psychological counselling centres.

OBSAH

Obsah.....	9
Úvod	10
1 Rizikové formy chování.....	12
1.1 Vymezení rizikového chování.....	12
1.2 Agresivita	14
1.3 Šikana	17
2 Prevence rizikového chování	20
2.1 Metodické doporučení MŠMT	22
2.2 Typy primární prevence	23
2.3 Speciální pracoviště.....	23
2.4 Školní programy prevence.....	25
3 Výzkumný problém a výzkumné otázky.....	27
3.1 Použitá metoda zkoumání	27
3.2 Prezentace výsledků zkoumání	29
3.3 Použitá metoda rozhovoru.....	35
3.4 Shrnutí a závěr rozhovoru	37
3.5 Zhodnocení hypotéz	38
Závěr.....	40
Použitá literatura.....	42
Přílohy	46

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá problematikou rizikových forem chování u žáků na základní škole a jejich prevencí. Moje první idea o této práci byla, že budu stručně charakterizovat všechny typy rizikového chování. Pak jsem ale dospěla k názoru, že to není zcela možné. Důvod je prostý. Existuje velké množství rizikového chování, které se považuje za patologické a které je předmětem studia řady oborů. Tudíž je celkem nemožné se detailně věnovat všem patologickým tématům v mé bakalářské práci. A proto jsem se nakonec zaměřila "pouze" na fenomén šikany a agresivního chování a prevenci a jsou to také témata, která se nejvíce vyskytují ve školním prostředí.

Pokud hovoříme o školním prostředí, hovoříme tedy žácích, všeobecně řečeno o dětech. Rodina je jedním z nejdůležitějších faktorů ve vývoji dítěte. Působí na jedince již od narození, má vliv na utváření jeho osobnosti a má prioritní postavení pro rozvoj jedince. Na způsob výchovy v rodině působí celá řada vlivů např. sociální postavení rodičů, jejich věk, vzdělání, kulturnost rodičů, početnost rodiny, mravní kvality rodičů, ale i způsob soužití a hlavně kvalita rodinné výchovy. Nemalou úlohu zde hraje i zaměstnanost a profesní i ekonomické aktivity rodičů.

V dobře fungujících rodinách cítí oba partneři k sobě úctu a respekt, tolerují se a každý z nich si váží osobních vlastností druhého. V krizových situacích nalézají kompromisy, nevyžadují od druhého poslušnost a necítí potřebu druhého kontrolovat a příliš kritizovat. Snaží se odstraňovat napětí a strach a o problémech hovoří přímo. Takové vzájemné soužití partnerů ovlivní jednání jejich dětí v podobných situacích. Vzájemné působení rodičů tedy funguje jako vzor napodobování chování jejich dětmi.

Těmito tématy se zabývá mnoho autorů. Pokud se zaměřím na rizikové chování, zde o této formě pojednává Sobotková ve své publikaci Rizikové a antisociální chování v adolescenci, Hutýrová a kol.(2013) mluví již o nápravě v Prevenci rizikového a problémového chování, jak rozpoznat rizikové chování píše Dolejš (2010) v Efektivním a včasné diagnostice rizikového chování u adolescentů, Kabiček, Csémy a Hamanová (2014) píše o Rizikovém chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví.

Bližší témata, specificky šikanu popisuje Kolář (2001) ve své knize Bolest šikanování a také ve své knize Nová cesta k léčbě šikany, Bendl (2003) popisuje hlavně prevenci šikany

v Prevenci a řešení šikany ve škole, Říčan (1995) mluví zároveň o obou tématech v Agresivitě a šikaně mezi dětmi, Dařílek (2013) podobně popisuje i s radou jak nato v Agresi a šikaně u dětí a možnosti jejich zvládnání, Vaníčková (2002) nám podává šikanu v Cestě za poznáním šikany, šikanování mezi dětmi, Field (2009) dává rady v publikaci Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele a podobně jako Kolář vysvětluje šikanu Říčan (2010) v knize Jak na šikanu.

O agresivním jednání pojednává kniha od Čermáka (1998) Lidská agrese a její souvislosti, Martínek (2009) hovoří o Agresivitě a kriminalitě školní mládeže, o agresi specifického věku píše Svoboda (2014) v Agresi a agresivitě v předškolním a mladším školním věku a Fejfarová (2011) nabízí i rady ve své knize Agrese a možnosti práce s ní.

Dalším tématem je kyberšikana, zde je také mnoho publikací, které se tím zabývají. Např. toto téma rozvádí Kopecký (2013) ve své publikaci Rizika internetové komunikace v teorii a praxi, Burdová a Traxler (2014) radí, jak Bezpečně na internetu, Holá (2013) mluví o Kyberšikaně a Šmaha (2014) vymezuje tento fenomén ve své knize Kyberšikana jako společenský problém.

Posledním tématem v této oblasti jsou sociálně patologické jevy a s tím související různé poruchy chování. O tomto jevu pojednává kniha Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů od autorů Fisher a Škoda (2009). Podobně jako Fisher se také Hrčka (2001) věnuje deviacím ve své knize Sociální deviace. Jedlička (2004) pojednává o specifických problémech dětí v různých časových etapách a situacích v knize Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. Jedlička (2015) se specifičtěji zabývá poruchami chování v knize Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence.

Na základě této literatury jsem si v praktické části za cíl vymezila zmapovat výskyt šikany a agresivního chování s cílem zjistit, v jaké míře se vyskytuje u žáků na druhém stupni základní školy a dále provedla rozhovor s výchovnou poradkyní o rizikovém chování žáků. K naplnění uvedených cílů jsem zvolila metodu dotazníku na téma šikana, který jsem provedla u žáků a rozhovor o rizikovém chování s výchovnou poradkyní.

Dále téma práce jsem si zvolila také proto, že mě zajímá a je mi blízké. Pracuji na základní škole ZŠ Mandysova jako pedagogický pracovník a mohu ze své praxe posuzovat a hodnotit rizikové chování u žáků. Také jsem na škole působila jako školní metodik prevence ve školním roce 2010/ 2011. V praxi se nejvíce potýkáme s problémem negativních vztahů mezi žáky, které pramení z agresivního chování a šikany. Jejich řešení je mnohdy velmi obtížné, zvláště pokud se jedná právě o šikanu. Jde o jev, který patří k nejzávažnějšímu rizikovému chování, vyskytující se ve škole i mimo ni. V současné době přibývá mnoho seminářů pro pedagogy, vychází nové publikace, téma se medializuje pro lepší zasvěcení laické veřejnosti do problému. S kým by se však mělo pracovat a hovořit jsou v první řadě děti samotné.

1 RIZIKOVÉ FORMY CHOVÁNÍ

1.1 Vymezení rizikového chování

Za *rizikové chování* pokládáme takové chování, díky kterému dochází k prokazatelnému navýšení zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince či společnost. Toto označení se používá místo dřívějšího termínu *sociálně patologické jevy*, od kterého se upustilo z několika důvodů – je pokládáno za stigmatizující, normativně laděné a klade příliš velký důraz na skupinovou/společenskou normu.

„Pojmem rizikové chování definujeme takové chování jedince nebo skupiny, které zapříčiňuje prokazatelný nárůst sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových, fyziologických a dalších rizik pro jedince, pro jeho okolí a/nebo pro společnost.“ (Dolejš, 2010, s. 9).

Vybrala jsem i definici, ve které popisuje termín rizikové chování Miovský, protože vysvětluje, proč se v současné době přešlo od používaného pojmu sociálně patologický jev k pojmu rizikové chování.

Miovský a kol. (2010) uvádí, že sociálně patologický jev je stigmatizující, normativně laděný a klade příliš velký důraz na skupinovou/společenskou normu. Vzorce rizikového chování považujeme za soubor fenoménů, jejichž existenci i důsledky můžeme podrobit vědeckému zkoumání a které lze ovlivňovat preventivními či léčebnými intervencemi.

Dolejš (2010) doplňuje, že tento pojem bývá většinou v úzkém spojení s pojmy delikventní, kriminální, asociální, návykové, antisociální a další chování. Většinou bývá rizikové chování vázáno na kulturní kontext, na urbanizaci společnosti a na to, jak společnost vnímá a definuje normy a normalitu.

Miovský a kol. popisuje, že rizikové chování není tolik vázáno na pojem norma jako sociálně patologické jevy. Pro jasnost textu uvádím i termíny norma a sociální norma.

Norma chování je závislá hlavně na tom, co je v dané společnosti považováno za normální a co za vybočující z normy, čili za deviantní. Normy se mění v průběhu společenského vývoje a v průběhu času. Mění se míra tolerance k různým jevům a vzorcům chování. Míra se může snižovat nebo zvyšovat (Fischer, Škoda, 2009).

Hrčka (2001, s. 33) definuje sociální normu takto „Sociální norma většinou nemá charakter ostře vymezené hranice mezi konformním a deviantním chováním, ale má určitý toleranční

limit, tj. určitý rozsah chování, které se sice od ideálního normativního požadavku či očekávání do jisté míry odchyľuje, ale není ještě považováno za deviantní a není v komunitě odsuzováno a trestáno.“

Z uvedeného vyplývá, že společnost je schopna určité odchylky od normality tolerovat. Nesmí být ovšem příliš velké nebo ohrožující společnost či její členy.

Pojetí a typologie rizikového chování se liší u řady odborníků. V diplomové práci uvádím dvě typologie, které dle mého názoru vystihují danou problematiku nejlépe.

Miovský a kol. (2010) uvádí, že v současné školní prevenci rozlišujeme devět oblastí rizikového chování:

- Záškoláctví
- Šikana a extrémní projevy agrese
- Rizikové sporty a rizikové chování v dopravě
- Rasismus, xenofobie
- Negativní působení sekt
- Sexuální rizikové chování
- Prevence v adiktologii
- Spektrum poruch příjmu potravin
- Okruh poruch a problémů spojených se syndromem CAN

Rizikové chování považujeme za soubor jevů, jejichž existenci a důsledky je možné podrobit vědeckému zkoumání a které lze ovlivňovat preventivními a léčebnými intervencemi (Miovský a Zapletalová, 2010, s. 23). V odborné literatuře se můžeme setkat i s termínem „problémové chování“.

Nedílnou součástí je také určení a použití preventivních a korektivních doporučení a postupů, jejichž cílem má být obecně jeho omezení (Fischer, Škoda, 2009, s. 13 - 14).

Rizikové formy chování zahrnují celou řadu negativních jevů, mezi které hlavně patří agresivní chování, šikanu a násilí, kriminalitu, vandalismus, zneužívání návykových látek, poruchy příjmu potravy, záškoláctví, závislost na náboženském extrémismu a sektách, gamblerství atd. Rizikové chování je tedy pojmem velmi širokým a jak už bylo řečeno v

úvodu, moje první idea o této práci byla, že budu stručně charakterizovat všechny typy rizikového chování. Pak jsem ale dospěla k názoru, že to není zcela možné. Je jasné, co mě k tomu vedlo. Existuje velké množství rizikového chování, které se považuje za patologické a které je předmětem studia řady oborů. Tudíž je celkem nemožné se detailně věnovat všem patologickým tématům v mé bakalářské práci. A proto jsem se nakonec zaměřila "pouze" na fenomén šikany a agresivního chování a prevenci. Tyto dvě formy se nejvíce vyskytují na druhém stupni základních škol a proto jsem díky tomuto jevu provedla i výzkum věnovaný tématu šikana.

Agresivita a šikana spolu úzce souvisí. Šikana je zvláštním případem agrese.

1.2 Agresivita

Na otázku, co je to vlastně agrese, by se dalo poměrně jednoznačně odpovědět. Je to projev agresivity v chování jedince. Jedná se o nejjednodušší definici, která je ovšem velice obecná. Agrese celkově zahrnuje široké spektrum projevů. Může být považována za násilné narušení práv jiného člověka, ale také za asertivní chování.

Řičan má názor, že: *„Řada vlivných psychologů tvrdí, že agrese je – stejně jako většina ostatního lidského chování naučená, to znamená, že si ji osvojíme na základě zkušeností. Podle nich je člověk agresivní proto, že se naučil, že se to vyplácí, zejména že je možno zmocnit se agrezí žádaného předmětu nebo si vynutit od druhých službu, na niž nám záleží.*

Agresivnímu jednání se podle těchto badatelů učíme na základě vlastní zkušenosti, na základě toho, co vidíme kolem sebe např. na obrazovce, kde bývá agrese odměňována a oslavována. Zvláště účinnou školou agrese bývá, když je dítě doma krutě trestáno nebo bezdůvodně týráno a vidí, s jakým uspokojením tak rodiče prosazují svou moc. Dítě si vytváří agresivní scénáře podle toho, co vidí kolem sebe, hlavně v rodině. Ze scénářů si odvozuje své zásady, názory, postoje a hodnoty, které nakonec řídí jeho jednání.“ (Řičan, 1995, s. 23-24).

Agrese a emoce

Čermák konstatuje: *„Člověk může použít násilí jako předem vykalkulovaný nástroj k dosažení svého cíle. Tato instrumentální forma agrese se vyskytne v případech, kdy oběť náhodou zkříží plány jedinci, jenž se předem rozhodl, že použije všech prostředků, aby výsledek jeho plánu odpovídal předem vypracovanému záměru. V každodenním životě se lidé*

mnohem častěji chovají agresivněji nikoliv proto, aby uspokojili svoji touhu ubližovat druhým, ale proto že jsou náhle zaplaveni negativními emocemi, hněvem, vztekem, zlostí. Vysvětlit ji lze také tak, že silná emoce zablokuje anticipační funkce mysli a člověk pak reaguje, aniž by domyslel nějaké důsledky. Zdrojem emocionální reakce může taky být postupné hromadění drobných negativních prožitků. Jedinec se postupně stává zranitelnějším vůči nejrůznějším podnětům a vybavení agrese je potom mnohem snadnější." (Čermák, 1998, s. 29-30).

Velký vliv na naše jednání mají též média. Ovlivňují nejen naše myšlení, ale i citění. Agrese ve filmech může sloužit jako vzor vhodný k napodobení. Nebezpečí takové moci spočívá v tom, že prostřednictvím televize je možno manipulovat informacemi, zjednodušovat realitu, upřednostňovat jen některé názory. Mnoho experimentů dokazuje, že po sledování agresivních filmů stoupá agresivita i u člověka.

Podle Čermáka se na film s prvky agrese dívá dítě, jež ještě není schopno se orientovat a tak se může stát, že čím dál více přijímá představu, že agrese je vlastně přijatelný způsob na řešení konfliktu. Děti napodobují prvky bojového umění nebo dokonce velmi extrémní způsoby násilí. Děti se velmi často ztotožňují s hrdinou, který násilím dosáhl svého cíle. Toto chování pak sám použije v konfliktní situaci. Pokud v konfliktu uspěje, tím častěji bude konflikty řešit právě tímto způsobem (Čermák, 1999, s. 90-91).

Směry agrese

V pedagogické veřejnosti panuje často představa, že agrese je jev, kdy jedno dítě zaútočí vůči druhému, popř. dítě zaútočí na dospělého člověka. Tak to často je, ale není to vždy pravidlem.

1. *Agrese vybitá na neživém předmětu* – jedná se zejména o situace, kdy se terčem útoků stává neživý předmět. Takovéto předměty se často stávají prostředkem uvolnění agresora, mnohdy však slouží k prezentaci agresora před ostatními diváky. Snaží se tak navenek ukázat svou fyzickou sílu. Ve většině těchto případů bývají agresori jedinci s nižším sebevědomím. Takto vybitá agrese na neživém předmětu může být i prostředkem zastrašování ostatních.
2. *Agrese vybitá na zvířeti* – jedná se zejména o agresivní chování vůči zvířeti, které můžeme chápat jako prvotní stádium, které směřuje k agresivnímu chování vůči

druhému člověku. Podporováním či nezamezením agrese vybité na zvířeti může mít tudíž v konečném důsledku na jedince širší dopad.

3. *Autoagrese* - jedná se o cílené namíření agrese jedince proti sobě samému. Za nejvážnější stupeň autoagrese lze považovat sebevraždu. Nižším stupněm chápeme sebepoškozování, které může mít nepřeborné množství variant například rozdírání kůže na ruku ostrými předměty, řezání zápěstí. Základem autoagrese je vždy velice silné vnitřní napětí jedince, jejíž příčinou může být nepřeborné množství podnětů.

(Martínek, 2015, s. 25-29)

Zásadní úlohu hraje špatný způsob výchovy v rodině:

- Nedostatek zájmu, citový chlad, odtažitost, ponižování, lhostejnost až nepřátelství ze strany rodičů, prudké výbuchy negativních citů nebo dokonce nenávisť.
- Fyzické a psychické týrání: bytí, kruté tělesné tresty, nadávky, ponižování.
- Panovačnost, nedostatek svobodné vůle ze strany rodičů.
- Tolerance k násilí, jehož se dítě dopouští vůči vrstevníkům ve školce nebo na hřišti, také vůči členům rodiny. Rodiče dokonce přímo podporují a omlouvají své děti za násilné jednání, vidí v něm normální prostředek k dosahování cílů při jednání s druhými lidmi, zvláště mimo rodinu.
- Konflikty mezi rodiči, oslabení, ale i rozpad rodiny, to vše nepřímou podporuje dětskou agresi a náchylnost k šikaně.

(Kolář, 2001, s. 85-87)

Martínek uvádí, že děti, které měly pevné vazby s matkou se lépe dokáží vyrovnat se zátěžovými situacemi, jsou veselejší a otevřenější. Avšak děti, které měly nepevné vazby s matkou jsou ve škole nebo v jiném prostředí vzdorovité, mají problémové chování, lžou, zapojují se do pochybných part nebo experimentují s návykovými látkami (Martínek, 2015, s.22).

Zvládání agrese

Čermák popisuje: „Agresi se odborníci zabývají nejen proto, aby lépe porozuměli tomuto druhu lidského projevu, ale také proto, aby mohli nabídnout, lidem prostředky, jimiž by dokázali agresi kontrolovat. Je vůbec možné bránit se účinně agresí jiných a zvládat svoji vlastní. Předpokládáme-li výhradně biologickou podmíněnost, pak budeme velmi zdrženliví k pokusům o ovládnutí agrese. Pokud jsme přesvědčeni o tom, že agrese je naučená, pak budeme věřit, že lze vyvinout takové přístupy, které dokáží přetrnout řetězec násilí.“ (Čermák 1998, s. 147).

1.3 Šikana

Metodický pokyn MŠMT charakterizuje šikanu jako jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení. Rovněž se může realizovat prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28, Příloha č. 6).

Podle Koláře je „Šikanování nebezpečně rozbujelou sociální nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec. Pro vztah, který označujeme jako šikanování, je příznačná naprostá asymetrie sil, kdy mocnější zneužívá slabšího a pošlapává jeho práva.“ (Kolář, 2001, s.17).

Bohužel na školách je stále přítomný fenomén šikany a často si ho školy nechtějí připustit. Toto přehlížení je velice nepedagogické a často vede k negativnímu rozšíření na škole, které se pak těžko zvládá a koriguje.

Mezi základní formy šikany řadíme **fyzickou šikanu** jako je poškozování věcí, sexuální násilí, bití a **šikanu psychickou** jako jsou nadávky, pomluvy, vyhrožování, vydírání a zesměšňování.

Podle Koláře rozlišujeme šikanování ve třech rovinách:

1. přímé a nepřímé

2. fyzické a verbální

3. aktivní a pasivní

(Kolář, 2001, s.32)

Je těžké konstatovat, která forma šikanování je nejhorší. Záleží na odolnosti oběti, jak je fyzicky nebo psychicky imunní. Někdo bude dobře odolávat verbálnímu útoku, ale fyzicky to nezvládne a naopak jiný jedinec se psychicky zhroutí ze slovního napadení.

Motivy šikany

Jednoznačně můžeme říci, že existují příčiny, motivy šikany, které jsou zjevné, ale také příčiny, které jsou více skryté a na první pohled nepatrné. Je žádoucí, aby se učitelé zaměřili v první řadě na příčiny zjevné, díky kterým lze rozpoznat šikanu již v jejím zárodku.

Důvody a motivy, které může agresor mít, jsou různorodé. Mezi hlavní řadíme například nápadnou *krutost* ale i *touhu po moci*. Tyto dva základní motivy ovšem nejsou jediné, existuje celá řada dalších, které mohou vést ke vzniku šikany.

Příkladem může jít o tyto motivy:

- **Motiv upoutání pozornosti.** Agresor se snaží být středem pozornosti publika a zaujímá roli herce. Získává obdiv a přízeň spolužáků formou představení.
- **Motiv zabíjení nudy.** Citově prázdný agresor nachází v šikaně zábavu, která ho uspokojuje tím cítí, že skutečně žije.
- **Motiv „Mengeleho“.** Vyvolává u agresora touhu poznávat, a to zničujícím způsobem co člověk vydrží.
- **Motiv „prevence“.** Tento motiv se projevuje především u bývalých obětí. Bývalá oběť šikany nastoupí do nového působiště a případnému týráni chce předejít, proto preventivně začne sama šikanovat, nebo se přidá k nějakému agresorovi.
- **Motiv žárlivosti.** Žáci závidí přízeň učitele ke spolužákovi a začnou se mu mstít. Tento motiv žárlivosti považujeme za nejstarší a popsany již v biblickém příběhu.

- **Motiv vykonat něco velkého.** Existují agresori, kteří nemají schopnosti a dovednosti být celkově úspěšní, tak si šikanováním dokazují, že v něčem jsou výjimeční, a stávají se příčinou významného děje (Kolář, 2001, s. 85-86).

Stádia šikany pojmenoval Michal Kolář ve své knize Bolest šikanování. Důvodem, proč by měl učitel tyto stádia důkladně znát, je skutečnost, že postup při nápravě šikany by se měl lišit dle právě probíhajícího stádia.

1. **Zrod ostrakismu:** Zárodečná forma šikanování, která se objevuje téměř v každém třídním kolektivu. Jde o mírné, převážně psychické formy ubližování, kdy se okrajový člen necítí dobře, je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, dělají na jeho účet legrácky apod.
2. **Přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese:** Když začne ve skupině stoupat napětí, ostrakizovaní žáci začínají sloužit jako ventil k odstraňování nepříjemných pocitů skupiny. Manipulace se přitvrzuje, přidává se fyzická agrese. V této fázi závisí na skupině, jak se k problému postaví a zda bude ubližování tolerovat. Tím zajistí postup do dalšího stádia.
3. **Vytvoření jádra agresorů:** Tento klíčový moment rozhoduje, zda se počáteční stádium přehoupne do stádia pokročilého. Agresori začínají spolupracovat systematicky a směřují k ovládnutí skupiny.
4. **Většina přijímá normy agresorů:** Normy agresorů se stávají nepsaným zákonem. Téměř nikdo se nedokáže tlaku postavit. I mírní a ukáznění žáci se začínají chovat krutě, aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.
5. **Totalita neboli dokonalá šikana:** Brutální násilí se začíná považovat za normální, dokonce za výbornou legraci. Zcela zde chybí pocit viny. Největším důkazem moci agresora nad obětí je způsobování bolesti a znásilňování všemi způsoby. (Kolář, 2001, s. 35-41)

Kde dochází k šikaně

Koťa s Jedličkou upozorňují, že se: „Šikana vždy odehrává v kontextu nějaké sociální struktury, s jejímž posláním je právě takové jednání v příkrém rozporu - v armádě, na učilišti, ale i na základní a střední škole“ (Jedlička, Koťa, 1998, s. 86).

Říčan zdůrazňuje, že veřejnost a ani rodiče se často dlouho nebo vůbec o šikaně nedozví. Je zde důležité, jestli jsou to rodiče agresora nebo oběti. Většinou rodiče agresora vůbec netuší, že jejich dítě šikanuje jiné dítě. Agresor se ke svému činu dobrovolně nepřizná a pokud škola oznámí tuto skutečnost rodičům, často tomu nevěří nebo omlouvají své dítě, že to byla jen "klukovina". Oproti tomu se rodiče oběti většinou dovědí o problému, dítě se doma svěří, ale bohužel nechce, aby rodiče zasahovali do této skutečnosti (Říčan, 2015, s.68-70).

Šikanování ve škole

Šikanování je jev, ke kterému dochází jednak při cestě do školy, ve škole, ale také cestou ze školy domů. Pokud dochází k šikanování v budově školy, k týrání jedince dochází většinou před začátkem první vyučovací hodiny, během přestávky, ale bohužel často i při vyučování.

- K šikaně v prostorách školy mnohdy dochází v šatnách, na místech, která nejsou hlídána kantory, kteří mají na chodbách dozor, často tedy na záchodech, ve školních jídelnách a také na pozemku patřící škole (Bendl, 2003, s. 51).

Následky šikanování u obětí

- Šikanování nechává bezesporu největší následky na těch, kteří musí toto trýznění zažívat. Závažnost poškození obětí šikany je podmíněno tím, jestli se jednalo o šikanování krátkodobé či dlouhodobé, a jaké míry ničivé síly toto šikanování již dosáhlo.
- Důležitým faktorem při následcích na oběti šikanování je také míra obranyschopnosti oběti (Kolář, 2001, s. 100).

2 PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

Slovník cizích slov vysvětluje prevenci jako předcházení něčemu nebo ochranu před něčím. Je to slovo latinského původu vyjadřující určitá opatření, která jsou učiněná předem, jde o včasnou obranu či ochranu. Prevencí chápeme všechna opatření, která směřují a minimalizují jevy spojené s rizikovým chováním a jeho důsledky.

Nešpor a kol. vysvětluje primární prevenci jako předcházení problémům dříve než nastanou, sekundární prevenci jako pomoc těm, kteří se již od potíží dostali a terciární prevenci jako léčbu nebo mírnění škod (Nešpor a kol., 1999, s. 7).

Podle Říčana jsou možnosti primární prevence šikany ve školním prostředí zejména:

- **Solidarita a podpora slabých jako základ řízení třídy** – učitel může zvolit strategii založenou na podpoře outsiderů, záměrně si všímat dětí plachých, úzkostných nebo jinak handicapovaných. Povzbuzuje je, posiluje jejich sebevědomí, zapojuje do společných aktivit, aby se lépe zařadili do kolektivu.
- **Vnímaní učitele jako autority** – zvýšení autority učitele a školy jako celku ve společnosti je jednou z prvořadých podmínek toho, aby škola řádně plnila své poslání a samozřejmě i toho, aby se vypořádala s případnou šikanou.
- **Posílení svobodné vůle ve třídě a ve škole** – ptát se dětí na jejich názory a přání, dávat dětem možnost demokratické volby, otevřeně informovat rodiče o vzniklých problémech, umožňovat rodičům přístup do školy, podněcovat aktivitu rodičovské organizace na škole.
- **Ideální výchova** – spočívá ve vštěpování základních hodnot společnosti, jako je úcta ke každé lidské bytosti, solidarita, soucit, obětavost, atd.
- **Princip návaznosti ve výchově** – cílevědomé využívání kooperace k vytváření pozitivních vztahů mezi dětmi.
- **Ochrana dětí před vlivem mediálního násilí** – násilí často svádí k přímému napodobování.
- **Dozor ve škole** – účinný preventivní prostředek proti šikaně. Dozor však musí být pravidelný a na všech strategických místech ve škole.

- **Práce s potenciálními agresory** – prvořadým úkolem pedagoga je potlačovat agresivní sklony těchto dětí. Užívat co nejvíce pozitivních vlivů jako jsou pochvaly, zaměstnávat je atraktivní činnostmi, učit je sociálním dovednostem, povzbuzovat empatii, pomáhat při budování osobní perspektivy.

(Říčan, 1995, s. 71-85)

2.1 Metodické doporučení MŠMT

Podle Metodického doporučení MŠMT k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních se primární prevence v působnosti MŠMT zaměřuje prioritně na předcházení rozvoje rizik, které směřují zejména k následujícím rizikovým projevům v chování žáků:

- agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie
- záškoláctví
- závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling
- rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů
- spektrum poruch příjmu potravy
- negativní působení sekt
- sexuální rizikové chování

Podle MŠMT jsou aktivity škol cíleně směřovány k prokazatelně efektivní specifické primární prevenci a eliminaci aktivit z oblasti neefektivní primární prevence. K rozpoznání a zajištění pomoci včasné intervence nebo krizové intervence zejména v případech:

- traumatických zážitků domácího násilí
- šikanování
- násilného chování

- týrání
- ohrožování výchovy dětí
- experimentování s návykovými látkami

2.2 Typy primární prevence

MŠMT ve svých dokumentech uvádí, že základním principem primární prevence rizikového chování u žáků je výchova k předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti. Dále mluví o:

1. *Specifická primární prevence* – aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků.
2. *Nespecifická primární prevence* – veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času.
3. *Efektivní primární prevence* – kontinuální a komplexní programy, interaktivní programy v menších skupinách, vytváření dobrého klimatu ve třídě a skupině, především programy pomáhající odolávat žákům sociálnímu tlaku zaměřené na zkvalitnění komunikace, osvojování a rozvoj sociálně emočních dovedností a kompetencí.
4. *Neúčinná primární prevence*: zastrásování a triviální přístup: „prostě řekni ne“, citové apely, pouhé předávání informací, samostatně realizované jednorázové akce, potlačování diskuse, stigmatizování a znevažování.

(Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, č.j. 21291/2010-28)

2.3 Školní poradenské pracoviště

V současné době je mnoho pracovníků a pracovišť, na které se školy, pedagogové nebo žáci mohou obrátit. Pilař popisuje různá pracoviště a detailně vypisuje jejich činnost, služby a kompetence.

Pedagogicko-psychologické poradny

➤ Činnost PPP

- provádí komplexní psychologickou, speciálně pedagogickou a sociální diagnostiku ohledně školní zralosti, zjišťování příčin poruch chování a jiných komplikací ve vývoji
- poskytuje konzultace a odborné informace pedagogickým pracovníkům škol
- spolupracuje s ostatními orgány státní správy

Speciálně pedagogická centra

➤ Činnost pedagogických center

- poskytuje služby dětem a žákům se zrakovým, sluchovým postižením, s vadami řeči, s mentálním postižením nebo s kombinací vad
- zjišťuje příčiny problémů ve výchově, vzdělávání, v psychickém a v sociálním vývoji
- zaměřuje se na prevenci školní neúspěšnosti a negativních jevů v sociálním vývoji, nápravu problémů v učení a chování
- poskytuje konzultace, odborné informace a pomoc zákonným zástupcům a pedagogickým pracovníkům škol

Střediska výchovné péče pro děti a mládež

➤ Činnosti středisek výchovné péče

- poskytuje ambulantní, celodenní nebo internátní preventivní výchovnou péči a psychologickou pomoc dětem a mládeži s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji
- poskytuje péči a pomoc dětem a mládeži propuštěným z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti
- spolupracuje s poradnou při poskytování metodické pomoci školám a školských zařízením
- spolupracuje s institucemi, organizacemi a orgány státní správy

(Jedlička, Klíma, Kořa, Němec, Pilař, 2004, s. 283-289)

2.4 Školní programy prevence

V pedagogicko-psychologické poradně působí **Metodik prevence**, který zajišťuje za PPP specifickou prevenci rizikového chování a realizaci preventivních opatření a zajišťuje koordinaci a metodickou podporu školních metodiků prevence a organizuje pro ně pravidelné pracovní porady.

Školní preventivní strategie

Je dlouhodobým preventivním programem pro školy a školská zařízení. Je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu. Poskytuje podněty ke zpracování Minimálního preventivního programu (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, č.j. 21291/2010-28).

Pokud se týká prevence samotné školy, žáci, pedagogové nebo rodiče by se měli obrátit na ředitele školy, který je přímo zodpovědný za prevenci a za řešení zjištěných projevů rizikových forem chování. Dalším odborným pracovníkem v rámci prevence ve škole je

školní metodik prevence a jeho činnosti jsou vymezeny příslušným právním předpisem (příloha č. 3/II vyhlášky Č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů).

Posledním článkem při řešení problémů je třídní učitel. Dalo by se říci, že učitel je po rodičích nejbližší dospělá osoba pro žáky, které se mohou svěřit se svými problémy. Podle Leirmana je: „*Učitel zprostředkovatel znalostí, je prostředníkem mezi vzděláváním jako zbožím a mezi žáky. Učitelé jsou považováni za sociální inženýry, za organizátory učebního procesu, za rozmnožovatele znalostí a informátory. Didaktika slaví svá vítězství*“ (Leirman, 1996, s. 24).

S touto teorií nejsem tak ztotožněna, jelikož z toho cítím jen tu chladnou stránku učení a získávání znalostí bez osobního přístupu učitelů. Někdy jde právě jen o ten kladný přístup, na který žáci slyší a dokážou se otevřít. I učitel by měl ukázat svoji lidskou tvář a neprezentovat jen své teoretické znalosti ve svém oboru.

Minimální preventivní program

Konkrétní dokument školy zaměřený zejména na výchovu a vzdělávání žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a emočně sociální rozvoj a komunikační dovednosti. Minimální preventivní program je zpracováván na jeden školní rok školním metodikem prevence, podléhá kontrole České školní inspekce, je vyhodnocován průběžně a na závěr školního roku je hodnocena kvalita a efektivita zvolených strategií primární prevence. Dané hodnocení je součástí výroční zprávy o činnosti školy (§ 12 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání - školský zákon).

VLASTNÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Stanovení cíle

V praktické části bakalářské práce jsem nejdříve provedla pedagogický výzkum dotazníkovým šetřením, s cílem zjistit, jaký je výskyt šikany a v jaké míře se vyskytuje u žáků na druhém stupni základní školy, poté jsem provedla rozhovor s výchovnou poradkyní o rizikovém chování žáků.

3 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Pro ověření dílčích cílů byly stanoveny tři hypotézy:

H1: Zkoumaní žáci znají pojem šikana ze školního prostředí více než od rodičů

H2: Šikana ve zkoumaném školním prostředí je více slovní než fyzická

H3: Zkoumaní žáci se spíše svěří s problémem rodičům než učitelí

3.1 Použitá metoda zkoumání

Zvolenou výzkumnou techniku dotazník lze definovat jako metodu, při které žádáme od pokusných osob písemnou odpověď na určitý počet otázek, týkající se jevu, o jehož výzkum nám jde. (Disman, 1964). Dovolím si, zde uvést některé výhody použití dotazníku:

- Je relativně málo nákladný.
- Je výrazně časově ekonomickou metodou, která může přinést informace o velkém počtu jedinců.
- Je málo náročný co do počtu výzkumných pracovníků.
- Dává dotazovaným větší možnost (delší čas) rozmyslet si odpověď.
- Udržuje větší standardnost situace, za které se šetření realizuje tzn. vylučuje se zkreslení osobou tazatele, nejednotným položením otázek atd..
- Umožňuje získat údaje od osob, které jsou od nás prostorově vzdáleny.

Výzkum jsem vedla na 2. stupni ZŠ Mandysova v Hradci Králové. Škola má 260 žáků, jedná se o úplnou, pavilónovou školu sídlištního typu. Areál školy tvoří dva pavilony určené pro

výuku žáků, třetí pavilon je zčásti pronajmout jinému školskému subjektu a zčásti je od 1. 9. 2006 využíván mateřskou školou, se kterou je úzce rozvíjena spolupráce dětí, rodičů a žáků naší školy. Součástí školy jsou dvě tělocvičny a několik venkovních hřišť včetně atletické dráhy s umělým povrchem. Stravování žáků je zajištěno ve vlastní školní jídelně, žáci mají možnost výběru ze dvou jídel. Ve škole funguje i školní bufet. Škola je vybavena odbornými učebnami (přírodopisu, chemie a fyziky, cvičnou kuchyní, počítačovou učebnou). Odborné a většina kmenových učeben umožňují multimediální výuku na dotykových tabulích.

Škola organizuje ve spolupráci s dalšími subjekty velké množství volnočasových aktivit (kroužků), které využívají prostory školy včetně keramické dílny. Výrazně se podílí na těchto činnostech Školní sportovní klub a Klub přátel školy o.s., prostřednictvím kterého mohou rodiče ovlivňovat činnost školy. Žáci školy mají právo a možnost sdělovat své názory a podněty k činnosti školy prostřednictvím žakovského parlamentu v rámci otevřené komunikace. Pedagogický sbor je tvořen zkušenými pedagogy s dlouhodobou praxí. Anglický jazyk se vyučuje od 1. ročníku základní školy. Ve škole pracuje výchovná poradkyně, metodik prevence sociálně patologických jevů a metodik pro environmentální výchovu. Od 1. ledna 2006 pracuje na škole školská rada.

Škola patří mezi fakultní školy PF UHK, podílí se na přípravě studentů učitelských oborů. Dále spolupracuje se Středisky výchovné péče Domino, Návrat, Mozaika, Pedagogicko-psychologickou poradnou v Hradci Králové, s Úřadem práce, Magistrátem města Hradec Králové, Komisí místní samosprávy a dalšími subjekty.

Dotazník, který jsem použila, obsahuje 10 otázek. Inspirací mi byla kniha od Koláře (2001) Bolest šikanování, kde v příloze č. 2 autor nabízí depistážní dotazník šikanování pro zjištění alarmujících signálů. Částečně jsem tedy použila otázky z Kolářovy varianty A a ostatní otázky v dotazníku jsem zvolila podle toho, aby vhodně doplnily informace ohledně stavu šikany na základní škole Mandysova.

Výzkumu se celkem zúčastnilo 7 tříd – dvě třídy z 5. ročníku (celkem 32 žáků), dvě třídy ze 6. ročníku (celkem 36 žáků), jedna třída ze 7. ročníku (celkem 27 žáků), jedna třída z 8. ročníku (celkem 8 žákyň) a jedna třída z 9. ročníku (celkem 15 žáků). Celkem bylo dohromady 118 žáků. Bylo zadáno celkem 10 otázek, dotazník byl anonymní a proběhl za souhlasu třídních učitelů. Žáci odpovídali na otázky anonymně, mohli vypracovávat

samostatně otázky během jedné vyučovací hodiny. Žákům bylo zdůrazněno, že šikanou se myslí opakované ubližování, tudíž aby to nezaměňovali s jednorázovým problémem se spolužáky. Věk dotazovaných žáků se lišil, jelikož byl průzkum prováděn již od 5. ročníku. Na ZŠ Mandysova vedení školy zařadilo 5. ročníky na druhý stupeň, což mi připadalo praktické z hlediska lepšího přizpůsobení dětí na zvýšené nároky druhého stupně. Věk žáků byl od 10 let až do 15 let, samozřejmě mladší děti vnímají citlivěji známky šikany než starší děti, kteří už mohou být odolnější vůči tomuto chování. Dotazníkový průzkum probíhal od ledna do února 2015, rozhovor s výchovnou poradkyní v březnu 2016.

3.2 Prezentace výsledků zkoumání

Seznam otázek je následující:

1. Myslíš, že jste dobrý kolektiv?
2. Kde nebo od koho jste slovo šikana slyšeli?
3. Ublížil ti někdy někdo ze třídy?
4. Ublížil ti někdy někdo ze školy?
5. Pokud ti někdo ublížil, jednalo se o...
6. Pokud ti někdo ublížil, jakým způsobem?
7. Pokud ti někdo ublížil, kolikrát se to stalo?
8. Pokud ti někdo ublížil, kde se to stalo?
9. Pokud ti někdo ublížil, řekl/a jsi o tom někomu?
10. Jakým způsobem se můžeš ve škole šikaně bránit?

Tab. č. 1 Počty žáků v jednotlivých třídách

Počty žáků v jednotlivých třídách						
5.A	5.B	6.A	6.B	7.A	8.A	9.A
20	12	19	17	27	8	15

1. otázka dotazníku směřovala k tomu, aby nám žáci sdělili, jaký si myslí, že jsou kolektiv, na výběr měli ze dvou odpovědí, ano, ne.

Tab. č. 2 Myslíš, že jste dobrý kolektiv?

Myslíš, že jste dobrý kolektiv?	
ano	96
ne	24

Bylo zajímavé zjistit, že v 7. ročníku z počtu 27 žáků kladně odpovědělo 25 dětí, zato v 6. ročníku se značně lišilo klima třídy – v 6.A odpověděli všichni kladně, v 6.B jen 10 žáků. Udivily mě odpovědi v 9.A, kde se třída rozdělila na dvě skupiny.

2. otázka dotazníku měla zjistit, kde nebo od koho žáci poprvé slyšeli slovo šikana. Na výběr měli z možností ve škole, od rodičů, od kamarádů, někde jinde.

Tabulka č. 3 Kde nebo od koho jste slovo šikana slyšeli?

Kde nebo od koho jste slovo šikana slyšeli?	
ve škole	49
od rodičů	34
od kamarádů	6
někde jinde	26

U této otázky nevyplývalo u uzavřené odpovědi „někde jinde“, co nebo kdo byl zdrojem. Nebylo překvapením, že nejvíce informací mají ze školy.

3. otázka dotazníku zjišťovala, zda jim ublížil někdy někdo ze třídy, na výběr měli pouze ze dvou odpovědí, ano a ne.

Tabulka č. 4 Ublížil ti někdy někdo ze třídy?

Ublížil ti někdy někdo ze třídy?	
ano	44
ne	75

U této otázky bylo těžké zjistit, zda žáci, kteří odpověděli kladně rovněž pochopili, že ubližování neznamená jednorázové, ale opakované. Myslím, že by byl počet kladných odpovědí ještě nižší.

4. otázka dotazníku se ptala, zda bylo žákům ublíženo jinými žáky ve škole, možná odpověď byla ano, ne.

Tabulka č. 5 Ublížil ti někdy někdo ze školy?

Ublížil ti někdy někdo ze školy?	
ano	43
ne	75

Je zajímavé, že výsledek je téměř totožný, jako u otázky č.3. Výsledek z každé třídy je také téměř shodný s počtem ublížených dětí od spolužáků ze třídy.

5. otázka dotazník nám měla sdělit, zda se jednalo o chlapce, dívku nebo více žáků najednou.

Tabulka č. 6 Pokud ti někdo ublížil, jednalo se o...

Pokud ti někdo ublížil, jednalo se o...	
chlapec	31
dívka	11
více žáků najednou	17

Od otázky č. 5 až po otázku č. 9 měli relativně odpovídat jen ti žáci, kteří odpověděli, že jim bylo ublíženo. Bylo překvapivé, že 11x to bylo od dívky, moje domněnka je, že se jednalo spíše o pomlouvání a posmívání.

V 6. otázce dotazníku měli žáci odpovědět na otázku, pokud jim někdo někdy ublížil, tak jakým způsobem. Na výběr měli z pěti možností a to nadávkami, posmíváním, pomlouváním, bitím nebo jiným způsobem.

Tabulka č. 7 Pokud ti někdo ublížil, jakým způsobem?

Pokud ti někdo ublížil, jakým způsobem?	
nadávkami	22
posmíváním	24
pomlouváním	22
bitím	10
jiným způsobem	13

Jelikož byly otázky pouze uzavřené, nevíme, co mysleli žáci jiným způsobem. Dost mně překvapil počet ublížení bitím. Pokud je mi známo, někteří třídní učitelé ani neměli ponětí, že se to někdy jejich žákům stalo. V 6.B byl nejvyšší počet – 3x. Ovšem opět si kladu otázku, zda si žáci nezaměňují bití s postrkáváním ve třídě. Blízký počet je u nadávek, posmívání a pomlouvání, což zřejmě žáci považují vše za stejný verbální útok.

V 7. otázce dotazníku měli žáci odpovědět, v případě, že jim někdo ublížil, kolikrát se to stalo. Na výběr měli ze dvou odpovědí, jednou nebo vícekrát.

Tabulka č. 8 Pokud ti někdo ublížil, kolikrát se to stalo?

Pokud ti někdo ublížil, kolikrát se to stalo?								
	5.A	5.B	6.A	6.B	7.A	8.A	9.A	cel.
jednou	4	4	6	3	4	1	3	25
vícekrát	10	3	1	9	6	1	7	37

Zajímavé je zjištění, že z doposud uvedených otázek a odpovědí má největší problémy se šikanou 5.A, 6.B a 9.A. V 6.B je třídní učitel muž a nemůžeme zcela potvrdit negativní vliv feminizace ve školství.

V otázce dotazníku č.8 měli respondenti odpovědět na otázku, v případě, že jim někdo ublížil, kde se to stalo. Na výběr měli z pěti odpovědí a to, ve třídě, na chodbě, na WC, u šatně, někde jinde.

Tabulka č. 9 Pokud ti někdo ublížil, kde se to stalo?

Pokud ti někdo ublížil, kde se to stalo?	
ve třídě	28
na chodbě	10
na WC	2
v šatně	7
někde jinde	28

Opět je zajímavé zjištění, že počet ublížení ve třídě je shodný s počtem někde jinde. Jen můžeme spekulovat, kde se to odehrálo (jídelna, před školou, mimo školu..).

Otázka č. 9 v dotazníku zněla, v případě, že jim někdo ublížil, zda o tomto někomu řekli. Žáci měli možnost využít současně více odpovědí, na výběr měli z pěti variant, kamarádovi, učitel, rodičům, někomu jinému, popř. komu a nikomu.

Tabulka č. 10 Pokud ti někdo ublížil, řekl/a jsi o tom někomu?

Pokud ti někdo ublížil, řekl/a jsi o tom někomu?	
kamarádovi	11
učiteli	14
rodičům	32
někomu jinému	4
nikomu	10

Je pochopitelné, že nejvíce se žáci svěřují rodičům. 10 žáků to neřeklo nikomu, což je vysoké množství dětí, které se nesvěřilo.

V otázce dotazníku č. 10 měli žáci odpovědět, jakým způsobem se mohou ve škole proti šikaně bránit. Ve svých odpovědích rovněž kombinovali více možností. Nejčastěji by se svěřili učitelce, dále by se svěřili kamarádovi, rodičům, někomu jinému, takové jednání oplácet nevsímat si toho – celkem vysoký počet 24 odpovědí, nevím, utéct a nijak odpověděl jeden žák.

Tabulka č. 11 Jakým způsobem se můžeš ve škole šikaně bránit?

Jakým způsobem se můžeš ve škole šikaně bránit?	
řici to učitelce	76
řici to kamarádovi	15
řici to rodičům	50
někomu jinému	2
oplácet	9
nevšímat si toho	24
nevím	5
utéct	2
nijak	1

3.3 Použitá metoda rozhovoru

Druhé šetření jsem provedla s výchovnou poradkyní, se kterou jsem vedla rozhovor. Rozhovor opět probíhal na základní škole Mandysova, stejně jako dotazník se žáky této školy. Paní výchovná poradkyně Michaela Hejčmanová má bohaté zkušenosti a má také vše podloženo v dokumentech, které jsou také přístupné v základních dokumentech školy a ve výroční zprávě školy.

Metoda rozhovoru přináší hned několik výhod: přímý kontakt s dotazovaným, pružnost v kladení otázek, možnost „dovysvětlení“ otázky, možnost sledování neverbálních projevů i možnost získat osobní či důvěrné informace. Druhou stranu mince představují nevýhody v podobě časové náročnosti, ztížené zaznamenávání odpovědí, menší soubor respondentů, obtížnější vyhodnocení apod. (Skutil, 2011, s. 89 – 91).

Otázky v rozhovoru byly otevřené:

1. Jaké jsou ve třídě nejčastější typy rizikového chování?
2. Které pohlaví je rizikovější?
3. Situace s porovnáním s minulými roky, se zhoršuje, je stejná nebo je lepší?
4. Co si myslíte, že je nejtypičtější příčinou rizikového chování?
5. Jakým nejčastějším způsobem tráví žáci volný čas?
6. Kolik žáků ze třídy žije v neúplných nebo rozvrácených rodinách?
7. Kolik žáků ve třídě má diagnostikovanou poruchu chování?
8. Kolik žáků má diagnostikovanou nějakou poruchu učení?
9. Jak hodnotíte spolupráci s rodiči?

Samotný rozhovor probíhal v kabinetu výchovné poradkyně, která na všechny otázky odpovídala ochotně a s nadšením.

Rozhovor s výchovnou poradkyní na ZŠ Mandysova

1. Jaké jsou ve třídě nejčastější typy rizikového chování?

„Na naší škole se podstatně snížil výskyt rizikového chování, nicméně stále přetrvává záškoláctví, zanedbání péče a negativní vztahy mezi žáky. Pokud budu hovořit v číslech, která vyplývají z evidence ve školním roce 2014-2015, záškoláctví byly tři, zanedbání péče dva případy, jeden případ negativních vztahů a jeden případ neplnění školních povinností.“

2. Které pohlaví je rizikovější?

„Zdá se, že negativní vztahy jsou spíše mezi dívkami, záznamy ukazují, že jsme řešili tento problém u dívek v sedmé třídě. Kupodivu i záškoláctví se spíše týká dívek, řešilo se to v šesté a osmé třídě a u chlapce ze sedmé třídy.“

Samozřejmě každá škola má jiné počty a jiné výsledky.

3. Situace s porovnáním s minulými roky, se zhoršuje, je stejná nebo je lepší?

„To záleží na typu rizikového chování. Předminulý rok byl jeden případ kouření, minulý rok nebyl zaznamenán žádný případ kouření. Bohužel se zhoršuje zanedbání péče ze strany zákonných zástupců, které se řešilo přes odbor sociální péče se sociální pracovníci. Snížilo se záškoláctví, myslím, že to je lepší komunikací mezi školou a rodiči. Také se zlepšily vztahy mezi žáky oproti minulým rokům.“

4. Co si myslíte, že je nejtypičtější příčinou rizikového chování?

„Rodiče všeobecně nemají čas na své děti, na jednu stranu je to pracovním zaneprázdněním a na druhou stranu jednoduše pohodlností věnovat se dětem. Rodiče by měli být více důslední, protože se pak odráží jejich chladnost na chování dětí ve škole.“

5. Jakým nejčastějším způsobem tráví žáci volný čas?

„Opět musím podotknout, že to záleží na pozorované skupině dětí. Pokud se děti věnují sportům, zájmovým činnostem, pak jejich chování není rozhodně rizikové. Nemají čas ani nápad se chovat negativně ve škole. Druhá menšinová skupina, která vykazuje známky negativního jednání se často věnuje jen počítačovým hrám, hrám na mobilu a neefektivním trávení volného času.“

6. Kolik žáků ve třídě má diagnostikovanou poruchu chování?

„Tento rok máme v evidenci dva případy diagnostikované těžké poruchy chování a dva případy lehké poruchy chování.“

7. Kolik žáků má diagnostikovanou nějakou poruchu učení?

„Evidujeme třináct žáků, kteří mají různé typy poruchy učení. Samozřejmě všichni učitelé jsou s tím seznámeni na začátku školního roku a přistupují k těmto žákům se sníženými nároky na učení s ohledem na typ poruchy.“

8. Jak hodnotíte spolupráci s rodiči?

„Většinou je spolupráce s rodiči velmi dobrá, pravidelně navštěvují třídní schůzky, mají zájem o školní výsledky svého dítěte a zajímají se o dění ve škole. Pokud mluvíme o rizikové skupině žáků, tam je většinou spolupráce horší. Neomlouvají své děti včas, nespolupracují se školou a někdy kryjí děti, pokud neplní školní povinnosti.“

Děkuji za rozhovor.

3.4 Shrnutí a závěr rozhovoru

Vzhledem k dnešnímu hektickému stylu života by se dalo předpokládat, že rodiče mají méně času na své děti. Jsou pod tlakem společnosti, svých nadřízených, svých zákazníků. Společnost se stala konzumní, což nás nutí více vydělávat na věci, které si myslíme, že obohatí náš život a že je potřebujeme. Pak ovšem nezbyvá moc času na naše děti a rodinu. Během rozhovoru, který jsem vedla s výchovnou poradkyní jsem ale pochopila, že rodiče i přes tyto překážky, jsou schopni a ochotni věnovat svůj čas, aby pomohli se školní přípravou svým dětem. V poslední otázce č.8 mi výchovná poradkyně v rozhovoru sdělila, že většina rodičů se zajímá o dění ve škole a chodí se informovat do školy na prospěch svých dětí a spolupracuje se školou. Samozřejmě je několik rodin, které své děti zanedbávají, věnují minimální množství času svým dětem, což se negativně projeví na jejich znalostech a zájmu o školu. Bylo také zajímavé zjištění, že negativní chování se většinou v poslední době týká dívek. Musím také konstatovat, že pokud poslouchám dívky, jejich projev a vyjadřování, často používají vulgární slova více než chlapci. Také rivalita mezi dívkami je větší, tím také

dochází k častějším hádkám a pomlouvání. Dívky v pubertálním věku se bohužel neumí domluvit a pak často dochází k rozporům, které se řeší i s rodiči a výchovnou poradkyní.

Myslím, že také velkou zásluhu na tom mají média, která přinášejí špatný příklad pro dívky v podobě soutěží Miss, kostnatých modelek a nekonečných seriálů, které řeší nereálné problémy žen a dívek. Často ale dívky nevidí hranici mezi realitou a fiktivním světem. Zde velice záleží na přístupu školy a pedagogického týmu, jak na ně pedagogicky působí a jakým způsobem je ovlivňují.

Byla jsem velice ráda, že jsem mohla vést rozhovor s výchovnou poradkyní. Měla vše pečlivě zaevidováno, byla schopná okamžitě reagovat na každou otázku a její odpovědi byly zcela adekvátní k danému tématu. Doufám, nebo bych si alespoň přála, aby na každé základní škole na pozici výchovného poradce byl stejný odborník, jako na základní škole Mandysova.

3.5 Zhodnocení hypotéz

H1: Zkoumaní žáci znají pojem šikana ze školního prostředí více než od rodičů

Pro ověření této hypotézy jsem ve vlastním výzkumu použila otázku dotazníku č. 2, kde jsem se žáků tázala, kde nebo od koho slovo šikana slyšeli. Zde 49 žáků napsalo, že to bylo ve škole a 34 žáků od rodičů. K této hypotéze také přispívá otázka č. 10, na koho se nejčastěji obrací s problémem, což možná překvapivě 76 žáků uvedlo, že se svěří učiteli a 50 žáků rodičům. Můžeme se tedy domnívat, že více žáků má důvěru ve školní prostředí a doufá, že jim učitelé spíše pomohou s problémy se spolužáky, než jejich rodiče. K této hypotéze také napomáhá otázka č. 8, jelikož zde žáci odpověděli, že jim bylo ublíženo ve třídě, takže opět ve školním prostředí, ze kterého znají pojem šikana.

Hypotéza byla **potvrzena**.

H2: Šikana ve zkoumaném školním prostředí je více slovní než fyzická

Tuto hypotézu jsem si ověřovala, zda-li je pravdivá u otázky č.6, kde žáci odpovídali na to, jakým způsobem jim bylo ublížováno. Samozřejmě museli nejdříve kladně odpovědět na otázku č. 3, zda jim někdo někdy ublížil. Pokud odpověděli kladně, další otázka č.5 a 7.

rozebírá podrobněji, jestli se jednalo o chlapce či dívku a kolikrát se to stalo. V otázce č. 6 žáci odpověděli, že slovní šikana probíhala formou posmívání, nadávání a pomlouvání. Celkem to bylo u 68 žáků. Oproti tomu fyzické nebo jiné napadení se stalo 26 žákům. Tímto mohu dojít k závěru, že převažovala slovní šikana, jež se potvrzuje v otázce č. 6.

Hypotéza byla **potvrzena**.

H3 : Zkoumaní žáci se spíše svěří s problémem rodičům než učiteli

Výslednou odpověď na tuto hypotézu jsem zjišťovala v otázkách č. 9 a 10. Zde jsou trochu odpovědi v těchto dvou otázkách v rozporu. Jelikož v otázce č. 9 ve 32 případech by se žáci svěřili rodičům a ve 14 případech učiteli. Vysvětluji si to tím, že doma děti hovoří o svých problémech s rodiči o dění ve škole. Oproti tomu otázka č. 10 řeší místo, tedy školu, kde se děti mohou svěřit se svými problémy a komu se svěří. Jedna z odpovědí je i možnost svěřit se rodičům, ale zde odpovědělo 50 žáků a u možnosti svěřit se učiteli odpovědělo 76 žáků. Zde ještě můžeme rozebrat otázku č. 4, zda mu někdo ublížil ze školy. Můžeme se domnívat, že pokud 75 žáků odpovědělo, že to nebylo ve školním prostředí, oproti 43 žákům, kteří uvedli školu pak se opět vracíme k tomu, že to bylo mimo školu a tím pádem se svěřili doma rodičům. Pokud budeme závěrem vycházet přesně z formulované hypotézy komu se žáci svěří a nebudeme řešit místo, kde se svěří, mohu dojít k závěru, že se hypotéza ověřila z otázky č. 9.

Hypotéza byla **potvrzena**.

ZÁVĚR

Bakalářská práce na téma „Rizikové chování žáků na základní škole“ ve vlastním výzkumném šetření se věnuje šikaně formou dotazníku a vyhodnocuje výsledky šetření. Také jsou stanoveny tři hypotézy, které se ověřovaly ve výsledcích dotazníku. Velice přínosný je také rozhovor s výchovnou poradkyní, která popisuje rizikové chování ve zkoumané škole, všímá si spolupráce rodičů a jaký to má vliv na žáky.

Na základní škole Mandysova pracuji již od roku 2006. V té době se teprve rozjížděla kampaň a osvěta žáků ohledně patologických jevů ve školství a jejich prevence. Zastávala jsem funkci školního metodika prevence a informací ohledně této funkce a práce bylo velice málo. Začala jsem chodit na školení pro školní metodiky a sdružení Semiramis vedlo na této škole dlouhodobé preventivní programy. Myslím, že od roku 2006 se situace velmi zlepšila. Důvodem je vyšší aktivita třídních učitelů na zlepšení klimatu ve třídě. Dále zařazením etické výchovy, kde rovněž třídní učitelé a žáci pracují na upevňování vzájemných vztahů. Z výzkumu vyplývá, že větší počet žáků by se svěřil učiteli než rodičům, což je kladné zjištění. Také většina žáků si myslí, že mají dobrý kolektiv ve třídě. Snížil se také počet šikany a hrubého chování mezi žáky.

Je vidět, že je velmi dobré posilovat spolupráci rodičů se školou a s třídními učiteli. Dítě musí vědět, že si nemůže dělat, co chce, mělo by vědět, že učitel je autorita, která je i rodičem respektována. Pokud rodič nesouhlasí s vyučovacími nebo výchovnými metodami jakéhokoliv pedagoga, měl by to nejprve řešit bez přítomnosti dítěte a pokusit se najít takovou cestu, která bude pro dítě nejlepší. Proto je důležité, jak se ke všemu staví dnešní pedagogové. Oni sami v dnešní době poukazují na špatnou spolupráci mezi školou a rodiči a zastávají názor, že rodiče spíš podřívají autoritu učitelů. Není vždy jednoduché určit konkrétní příčinu, většinou se jedná o více vlivů. Problém je v disharmonickém vývoji osobnosti, neuspokojení nejdůležitějších lidských potřeb jako je láska, jistota, tělesná blízkost, zažívání příjemných pocitů. K řešení problémů by mohly přispět i různé volnočasové aktivity k utváření osobnosti žáků obohatit jejich život. Bohužel velkou zásluhu na rizikovém chování mají dnes i média, multimédia. V dnešní době dennodenně děti vidí v televizi, časopisech a na internetu násilí, agresi, nevhodné a nepřiměřené chování, které je považováno za správné. Silnější jedinci tyto informace využívají ve svůj prospěch a ti slabší by měli mít možnost ze strany dospělých, aby se uměli v této době lépe bránit agresorům a mít pocit bezpečí.

Je snadné říci, jak by se dnes lidé měli chovat.

Ze strany školy by bylo dobré vytvořit lepší mezilidské vztahy a přátelskou atmosféru ve škole, nabídnout dětem více zájmové činnosti a zavádět jasná školní pravidla, která jsou velmi důležitá pro vytvoření určitých hranic.

Ze strany rodičů se pokusit věnovat se dětem naplno a zajímat se o jejich výsledky, úspěchy ale i neúspěchy a hlavně s nimi komunikovat o všem. Dále je důležité při vyskytnutí nějakého problému, aby se to řešilo.

A poslední pohled je ze strany žáků, kteří by měli důvěřovat rodičům a škole, respektovat výchovné postupy a nebát se bránit mladší a slabší spolužáky a chovat se kamarádsky.

POUŽITÁ LITERATURA

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-86642-08-9.

BURDOVÁ, Eva a Traxler, Jan. *Bezpečně na internetu*. Vyd. 1. Praha: Středočeský kraj ve spolupráci se Vzdělávacím institutem Středočeského kraje (VISK), 2014. 43 s. ISBN 978-80-904864-9-2.

ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Vyd. 1. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998. ISBN 80-902614-1-8.

DAŘÍLEK, Pavel. *Agrese a šikana u dětí a možnosti jejich zvládnutí*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 60 s. Studijní opora. ISBN 978-80-244-3758-3.

DOLEJŠ, Martin. *Efektivní a včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 189 s. ISBN 978-80-2442642-6.

DISMAN, Miroslav. *Úvod do metod společenského výzkumu: Určeno pro Institut osv. a novinářství Karlovy univ., Praha a fil. fak. Univ. Komenského v Bratislavě*. 1. vyd. Praha: SPN, 1964. Učební texty vysokých škol.

FEJFAROVÁ, Renata. *Agrese a možnosti práce s ní*. 1. vyd. Praha: Lumen Vitale - Centrum vzdělávání, 2011. [16] s. ISBN 978-80-904862-2-5.

FIELD, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2009. 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2781-3.

HOLÁ, Katarína. *Kyberšikana*. 1. vyd. [Bratislava]: Iris, 2013. 111 s., [9] s. obr. příl. ISBN 978-80-8153-011-1.

HRČKA, Michal. *Sociální deviace*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 302 s. ISBN 80-85850-68-0.

HUTYROVÁ, Miluše, Michal RŮŽIČKA a Jan SPĚVÁČEK. *Prevence rizikového a problémového chování*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3725-5.

JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Vyd. 1. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Vydání 1. Praha: Grada, 2015. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5447-5.

KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 255 s. ISBN 80-7178-513-x.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1.vyd. Praha : Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5

KOPECKÝ, Kamil. *Rizika internetové komunikace v teorii a praxi*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3571-8.

LEIRMAN, Walter a Jiří VYMAZAL. *Čtyři kultury ve vzdělávání: expert, inženýr, prorok, komunikátor*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-168-4.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5.

MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Lenka ČABLOVÁ, Michaela VESELÁ a Jana ZAPLETALOVÁ. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Dotisk 1. vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze v NLN s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2015. ISBN 978-80-7422-397-6.

ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.

SKUTIL, M. a kol.: *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011.

SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. 164 s. ISBN 978-80-262-0603-3.

ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém = Cyberbullying as a social problem*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 232 s. Monografie. ISBN 978-80-244-4227-3.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Cesta za poznáním šikany, šikanování mezi dětmi*. Vyd. 1. Praha: Česká společnost na ochranu dětí, 2002. Růžová linka. ISBN 80-238-9448-X.

Internetové zdroje:

DOLEŽALOVÁ, Pavla. *Prioritní oblasti primární prevence MŠMT*. [online]. 17. 9. 2010. [cit. 2013-12-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/12187>.

[Http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny?lang=1](http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny?lang=1) [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny?lang=1>

Http://www.mandyska.cz/index.php?s=33. *http://www.mandyska.cz/index.php?s=33*.
[online]. 15.1. 2016 [cit. 2016-01-15]. Dostupné z: <http://www.mandyska.cz/index.php?s=33>

MIOVSKÝ, Michal a kol. Primární prevence rizikového chování ve školství. [online]. 2010
[cit. 2013-12-10]. Dostupné z:
<http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/17/2670/Primarniprevence-rizikoveho-chovani-ve-skolstvi>

PŘÍLOHY

Příloha č.1:

Rozhovor s výchovnou poradkyní na ZŠ Mandysova

- 1. Jaké jsou ve třídě nejčastější typy rizikového chování?**

- 2. Které pohlaví je rizikovější?**

- 3. Situace s porovnáním s minulými roky, se zhoršuje, je stejná nebo je lepší?**

- 4. Co si myslíte, že je nejtypičtější příčinou rizikového chování?**

- 5. Jakým nejčastějším způsobem tráví žáci volný čas?**

- 6. Kolik žáků ze třídy žije v neúplných nebo rozvrácených rodinách?**

- 7. Kolik žáků ve třídě má diagnostikovanou poruchu chování?**

- 8. Kolik žáků má diagnostikovanou nějakou poruchu učení?**

- 9. Jak hodnotíte spolupráci s rodiči?**

Příloha č. 2:

Dotazník pro žáky 2. stupně ZŠ Mandysova

1. Myslíš, že jste dobrý kolektiv?

ano/ ne

2. Kde nebo od koho jsi poprvé slyšel/a slovo šikana?

ve škole/ od rodičů/ od kamarádů/ někde jinde

3. Ublížil ti někdo ze školy?

ano/ ne

4. Ublížil ti někdo ve škole?

ano/ ne

5. Pokud ti někdo ublížil, jednalo se o...?

chlapce/ dívku/ více spolužáků najednou

6. Jakým způsobem ti někdo ublížil?

nadávkami/ posmíváním/ pomlouváním/ bitím/ jiným způsobem

7. Pokud ti někdo ublížil, kolikrát se to stalo?

jednou/ vícekrát

8. Pokud ti někdo ublížil, kde se to stalo?

ve třídě/ na chodbě/ na WC/ u šaten/ někde jinde

9. Pokud ti někdo ublížil, řekl/a jsi o tom?

kamarádovi/ učiteli/ rodičům/ někomu jinému/ nikomu

10. Jakým způsobem se můžeš ve škole šikaně bránit?

řici to učiteli/ kamarádovi/ rodičům/ někomu jinému/ oplácet/ nevšímat si toho/ nevím

Příloha č. 3

Výskyt rizikového chování ve školním roce 2014-2015

I. stupeň:

Negativní vztahy mezi žáky:

Štěpán Kliment, Milan Charouz, Roman Mrkvička – 3.B

Matěj Střihavka, Adam Řehák – 5.B

Barbora Boušková, Lucie Hlavová, Barbora Šabatová – 5.B

Stanislav Skibík – 5.A

Krádeže: Veronika Charouzová – 1.A

Zanedbání péče:

Martin Duna – 5.B

Vanesa Némethová – 2.A

Jana Izáková – 4.B

Sára Izáková – 5.A

Neplnění školních povinností: Tomáš Vašina – 1.B

II. stupeň:

Záškoláctví: Sabina Feková – 9.A, Štěpán Beránek – 7.A

Lucie Freiberková – 8.A (neplnění školních povinností)

Zanedbání péče: Adéla Šulcová – 6.B, Gabriela Feková – 8.A

Negativní vztahy mezi žáky: Barbora Kračmarová, Karolína Šimková, Adéla Podloucká, Lenka Čelakovská, Veronika Hrubá – 7.A

Neplnění školních povinností: Maryna Dzhuhan – 7.A

Příloha č. 4

Evidence projevů rizikového chování ve šk.roce 2014-15		
	I. stupeň	II. stupeň
Počet řešených případů, z toho:	10	7
záškoláctví	0	3
zanedbání péče	4	2
týrání a zneužívání mladistvých	0	0
nadměrné využívání PC a TV	0	0
kouření	0	0
alkohol	0	0
marihuana	0	0
ostatní nelegální drogy	0	0
negativní vztahy mezi žáky	4	1
šikana mezi žáky	0	0
kyberšikana	0	0
agresivita vůči vyučujícím	0	0
kriminalita - krádeže, násilí	1	0
násilí	0	0
sebepoškozování	0	0
sexuální rizikové chování	0	0
poruchy příjmu potravy	0	0
sprejerství	0	0
extrémní rizikové sporty	0	0
sekty, extremismus, rasismus	0	0
gamblerství	0	0
neplnění školních povinností	1	1
Jiné - vypište:		

Příloha č. 5

Výskyt rizikového chování ve školním roce 2013-2014

I. stupeň:

Zanedbání péče:

sourozenci Joškovi

sourozenci Izákovi

Negativní vztahy mezi žáky:

Aleksandr Petečela

Ondřej Josef Duna

II. stupeň:

Záškoláctví:

Sabina Feková

Kouření:

Michal Kopczyk, Pavel Rozum

Negativní vztahy mezi žáky:

Matyáš Gloza, Jindřich Urban, Jakub Mikeska

Tereza Kleandrová, Adéla Krušinová

Kyberšikana:

Martin Zikmund, Pavel Rozum, Michal Probošt

Příloha č. 6

Evidenze projevů rizikového chování ve šk.roce 2013-14		
	I. stupeň	II. stupeň
Počet řešených případů, z toho:	4	5
záškoláctví	0	1
zanedbání péče	2	0
týrání a zneužívání mladistvých	0	0
nadměrné využívání PC a TV	0	0
kouření	0	1
alkohol	0	0
marihuana	0	0
ostatní nelegální drogy	0	0
negativní vztahy mezi žáky	2	2
šikana mezi žáky	0	0
kyberšikana	0	1
agresivita vůči vyučujícím	0	0
kriminalita - krádeže, násilí	0	0
násilí	0	0
sebepoškozování	0	0
sexuální rizikové chování	0	0
poruchy příjmu potravy	0	0
sprejerství	0	0
extrémní rizikové sporty	0	0
sekty, extremismus, rasismus	0	0
gamblerství	0	0
Jiné - vypište:	0	0

Dotazník

6.A

1. Myslíš, že jste dobrý kolektiv?
ano/ ne
2. Kde nebo od koho jsi poprvé slyšel/a slovo šikana?
ve škole/ od rodičů/ od kamarádů/ někde jinde
3. Ublížil ti někdy někdo ve třídě?
ano/ ne
4. Ublížil ti někdy někdo ze školy?
ano/ ne
5. Pokud ti někdo ublížil, jednalo se o...
chlapce/ dívku/ více žáků najednou
6. Jakým způsobem ti někdo ublížil?
nadávkami/ posmíváním/ pomlouváním/ bitím/ jiným způsobem
7. Pokud ti někdo ublížil, kolikrát se to stalo?
jednou/ vícekrát
8. Pokud ti někdo ublížil, kde se to stalo?
ve třídě/ na chodbě/ na WC/ u šaten/ někde jinde
9. Pokud ti někdo ublížil, řekl/a jsi o tom?
kamarádovi/ učiteli/ rodičům/ někomu jinému/ nikomu
10. Jakým způsobem se můžeš ve škole šikaně bránit?
říci to učiteli/ kamarádovi/ rodičům/ někomu jinému/ oplácet/ nevšímat si toho/ nevím/
nijak/ utéct

Dotazník

6.B

1. Myslíš, že jste dobrý kolektiv?
ano/ne
2. Kde nebo od koho jsi poprvé slyšel/a slovo šikana?
ve škole/ od rodičů/ od kamarádů/ někde jinde
3. Ublížil ti někdy někdo ve třídě?
ano/ ne
4. Ublížil ti někdy někdo ze školy?
ano/ ne
5. Pokud ti někdo ublížil, jednalo se o...
chlapce/ dívku/ více žáků najednou
6. Jakým způsobem ti někdo ublížil?
nadávkami/ posmíváním/ pomlouváním/ bitím/ jiným způsobem
7. Pokud ti někdo ublížil, kolikrát se to stalo?
jednou/ vícekrát
8. Pokud ti někdo ublížil, kde se to stalo?
ve třídě/ na chodbě/ na WC/ u šaten/ někde jinde
9. Pokud ti někdo ublížil, řekl/a jsi o tom?
kamarádovi/ učiteli/ rodičům/ někomu jinému/ nikomu
10. Jakým způsobem se můžeš ve škole šikaně bránit?
říci to učiteli/ kamarádovi/ rodičům/ někomu jinému/ oplácet/ nevšímat si toho/ nevím/
nijak/ utéct

Příloha č. 7